

LIBURVAK

PIO BAROJA, MIKEL PELAY OROZKO'REN ERITZIZ.

Oraintsu oraindiño, Orozko'ren *La Ruta de Baroja* izeneko liburua artu dot, Editorial Sendo'k erderaz argitaratua.

Batek baiño geiagoak liburu onen eritzia eskatu daustenez, ona emen lerro batzuk,

Guztiok dakigu Pio Baroja'k erderazko literaturan dauan indarra ta nortasuna, ta beronetaz sortu diran eztabaidak. Entzutetsu egiten diran gizonak, sarri ziria sartzea atsegin izaten dabe, gaur errien akatzak agerturik eta biar erritarren lepotik barre egiñik. Eta, jakiña, gero batek eta bestek ostikadak emoten dautsez alako idazleai, ta sarri begitan artu be bai. Orrelako zerbait jazoten yako Donostia'ri Pio Baroja'ri buruz (37 orri.). Orraitiño, edozein idazle idazle danaren aldetik ikusi ta aztertu bear da, antza, eta ez aren beste aldetik (81); bardin esan daikegu beste gizon jakintsu diranetaz be. Iñok ez dau begiratzen Fleming —penizilina atara ebana— zelakoa zanik, alemanzale, guzurti edo mozkorra zanik; gizakumeentzat osasun-emoille bikain izan zala baiño.

Izan be, ezin ukatu Baroja idazlerik ospetsuenetarikoa dala. 112 liburu idatzi ebazan ezkerro, ba-da norbait. Bere liburu batzuk 14 izkuntzetara beintzat ba-dagoz biurtuta. "Las inquietudes de Shanti Andia" euskerara be bai, "Itxasoa laño dago" izenaz.

Orozko, Baroja-zale dogu uts-utsez, gaur egunez geienak diranez. Ikusi daigun labor-labor bere liburuan diñoskuna.

Iru zatitan banatzen dau bere lana. *Lenengo atalean*, Baroja'ri buruz idazle batzuek jarri dabezan eritziak agertzen dauskuz: Ortega

y Gasset'ek (43), Zunzunegi'k (57), Azorin'ek (67) eta beste batzuek diñoena (83).

Bigarren atalean, Baroja'ren pentzakera azaltzen dausku. Baroja, Schopenhauer-zale aundia da, ta, beraz, ezkor edo pesimista (102). Plauto'ren eritziko da, arek "Homo homini lupus" = *gizona gizonarentzat otso da* esan ebanean. Antxiñako filosofuak bere oso maite dauz: Protagoras, Lukrezio, Heraklito ta, batez bere, Epikuro. Sokrates eta Platon, barriz, ezetsi egiten dauz (106). Gero, oraintsuko filosofuak aztertzen dauz: Deskartes, Bergson...; Kant'i be begirune aundia dautso (113). Unamuno'ri buruz, "besteak menpetu ta azpiratzeko karaktera ebala" iñoan Baroja'k (118).

Iru azalburutan, musika, pintura ta literatura gaietan Baroja'k pentzatzan ebana diñosku Orozko'k.

Baroja'rentzat soiñuegillerik atsegingarriena, Schuman da (122).

Euskalerriak ez dau izan, len beintzat, izen aundiko margolaririk; ez, orraitino, margolarentzat toki egokia ez dalako, uri aundiak ez egozalako baiño. Gure errialde au euritsu ta argibagea dan ezkeru, ez da pinturarako egokia, diño batzuek. Baiña ori ez da orrela: Beljika ta Holanda pintore ta paisajista guztiz ospetsuen lurra izan dira, ta errialde areik ez dira gurea baiño argitsuagoak (129). Baroja'k begiko dituan eusko-margolariak, Etxebarria ta Arteta dira; Zuloaga ez ainbeste. Ba-diño zerbait Picasso ta Dali'ri buruz be (132, 140).

Literaturan, auxe da Baroja'ren jokera: argi, estutasunez (precisión) eta apain idaztea. Orretarako, tolesgabe ta zintzoa —egi-maitatzaille— izan bear; eta izan bere, auxe izan zan Baroja (146).

Baroja'rentzat, iru dira itz-lauz idazteko oiñarriak: joskera, itzak eta esakuntzaren aukerapena (periodo luzea ala motza, laburra). Baroja'k, Azorin'ek legez, periodo laburra aukeratu eban, eta arrezkeru ainbat idazlek jarraitzen dautsee. Emen bere, Baroja'k euskal-izakera agertzen dausku oso-osorik, erdal-idazkera alde batera bazturtirik (149). Izan dira Baroja'ren aurretik idazle batzuk eusko-gaietaz idatzi dabenak, baiña erdal-idazkera erabili dabe; esate baterako, Navarro Villoslada, Trueba, Kanpion, Unamuno. Guztiok egin dabe uts: periodo luzea latin-errien idazkera da; euskaldunena, barriz, motza, laburra (148).

Urrengo orrialdeetan, idazle batzui buruzko Baroja'ren eritziak azaltzen dauskuz Orozko'k: an agertzen dira Castelar, Valera, Galdós, Unamuno, Ortega y Gasset, Giménez Caballero, Valle-Inclán, Pereda (eroapena bear da idazle au irakurteko!), eta abar (149-158). Blasco Ibáñez idazle jaioa dala, diño Baroja'k. Benavente, idazle otza; Quintero anaiak artez idazten ebela andaluz-gaietan izan ezkeru; Arniches oso begiko yako. Azorin, barriz, urte areitako idazlerik bikaiñeneta-

rikoa, Ortega y Gasset'egaz batera (161). Eta bere idazlerik gogokoenak, Dickens, Stendhal, Poe, Dostoievski, Turguenof eta Balzac (163).

Azkenez, liburuaren *irugarren atalean*, Baroja'ren eusko-lorrazta adierazoten dausku Orozko'k. Atal onetako orrialdeetan argi ta garbi ikusten da Baroja eusko-zalea zana, bere erria ta enda (arraza) oso maite be maite ebazala.

Zek dau Euskalerrian indarra? Edestiak ete? Euskalerrriak ez dau izan edesti edo istori-egiketa ospetsurik, olakoak uri aundietan jazotea dira-ta. Baiña onek ez dau garrantzi aundirik Euskalerrriaren alde egiteko. Istori-aurretiko gaia, gizarte-auzia ta eusko-mitolojia dira garrantzitsuenak gure erriarentzat, gai orreitan beste erriak ez dabe eskuartu gurean-eta. Orrexegaitik maite ebazan Baroja'k basarri-aldeak uriak baiño geiago, erri txikietan eta basarri-aldeetan eusko-izakerak garbiago irauten daualako (177). Onetan bere, alde aundia dago Baroja'tik Unamuno'ra: Baroja askozat jatorrago dogu, geureago, geuretiarrago. Eusko-arrazaren odol-bargiko, aitorseme dala bera, diño Baroja'k.

Euskal-bertsolarietatik, Baroja'k iru ezagutzen dauz (motz gelditzen da benetan emen): Iztueta, Iparragirre ta, batez bere, Bilintx. Baiña Orozko'ren ustez, erderaz eta itz-lauz idatziarren, Baroja bera da eusko-lorrazta eta gogoia daroan olerkaririk jatorrenetarikoa. Auxe azaltzen dausku Orozko'k bere liburuaren azken-orrialdeetan.

Azkenez, Pierre Loti ta Baroja aurrez-aurre jarten dauz; biok idazle azkarrak, eta biok idazlari bereziak. Baroja'rentzat, Euskalerrriko ikuspegi edo paisajea urdin, lañotsu, euritsu da. Loti'k, barriz, Euskalerrriko ego-aizea maite dau, zeru garbia, etxe zuriak. Biok zuzen dagozala nik uste: udan eguraldi lañotsua maiteago; neguan ego-aizea atsegingarriago edonorentzat. Eta edozelan bere, bata bestearen atzean dabiltzala geienetan ego-aizea ta euria:

Ego-aizeaz dan eguna
gurekin giro garbia;
agur dagiskun arratsean
illunaldean euria.

Onetara da, irakurle, Orozko'ren "La ruta de Baroja".

KEREXETA.

ZAITEGI ETA PLAZAOLA'TAR IOKIN. *Platon'eneko atarian.*
Doñostia'n, 1962.

Liburu eder au aldez aurretik, egillearen onginaiez, ezagutzen genuenok pixkaren bat berandetsirik geunden noiz ikusiko plazaren erdian. Ementxe dauka gu azkenik, "Izarra"-k txukun baiño txukunago inprimaturik eta Ayalde'ren azal egoki batez apaindurik, gure itxedonaldiaren ordain betea.

Piarre Lafitte kalonje eta euskaltzaiñaren eskutik —berori baitugu aitzin-solasaren egillea— agertzen zaigu oraingoan Zaitegi jauna: egazti arraparia ormatxori apalaren eskurik, norbaitek esango lukeenez. Emen, ordea, antziña-antziñatik datorren alegian ez bezala, bere burua estaltzeko eta xumetzeko eskatuak ziren lumak: txori-lumak, ez arrano lumak. Ederki adierazten baitigu itzaurrean Lafitte jaunak aspaldidanik genekiena: gure inguruko bee-alde oetan ibiltzen bada ere, ongi dakiela bear denean gora-goraka egaldatzen, egunoroko uskerietatik urruti.

Eztator Zaitegi aurkeztera "Platon'en hirur arpegi" deritzan aitzin-solasean, nolazpait ere Platon aurkeztera baizik. Aurkezpen-premia geiago izaki onek gure artean beste ark baiño. Platon'en egoera agertzen digu bertan politikari, mistikari eta izateari buruz, berak irebilli oi duen euskera labur, trinko eta landuan. Izkutukorik salatu gabe, esan dezakegu frantses izpiritu arin-jakintsuz eta baserritar zentzu zorrotzez oratua dirudiela beti bere solasak.

Zaitegi zalantzan edo, kezkatu, arkitzen dut liburu onetan, oi ez bezala, onek edo ark diona dela-ta. Bere itzez esateko, "Burririk ez ta txapela nai ari omen naiz urliaren iritzian, eta bururik eztuenak txapel bearrik ez omen". Orrexegatik lasaitu nai nuke, neure burua zuritzeko gogoz bidenabar, ezpaitakit neroni ere ez ote naizen arteko, urlia, sandia naiz berendiaren itxurapean.

Nork uka dizaioke bai Zaitegi'ri bai beste edozein euskaltzaleri barrenak agiintzen dion bidetik ibiltzeko eskua? Besterik da, oso besterik gañiera, idazlea kritikapean egotea, baiña, kritikak errurik egotzi nai badio, begiz jo duen bidean zuzen eztabillelako egotzi bear dio: gaia, sailla edo arloa idazleak berak autatzen du eta egin gogõ eta uste zuenaren arabera artu bear zaizkio neurriak aren lanari. Txorakeri gorria litzake noski euskal-idazle guztiak orain antziñako Grezia'ko filosofiaz mintzatzen astea, baiña are gorriagoa euskal-idazle bati gai orrezaz mintzatzeko eskubidea kentzea, gogoak ematen badio. "Berez bear Villabona'koa", esan oi den bezala, eta "nor bere soroak darabil". Sail orretan eta bestetan, gorengo maillan ala beekoan, badugu zeregin aski euskeraz idatzi nai dugunok. Gaia bada, aukera

beza nork bere gogara eta oldera, dena den bere lana probetxugarri izan ditekealakoan.

Platon'en mirari arrigarria azaldu nai digu Zaitegi'k, onengan loratu baitzen bete-betean Grezia'ko filosofia. Ez, noski, aurrekorik izan etzuelako, bai ordea aieruz bezala besteren esamesen bidez ezagutzen ditugulako. Ain zuzen ere, aurreko oriez mintzatzen zaigu luzaro Zaitegi, Platon'en bizitzarekiko berri zeatza eman ondoren. Or ditugu, bata bestearen urren, Heraklito, Parmenides eta Eleatarrak, Pitagoras, Empedokles, Sofistak eta batez ere Sokrates, idazteari muzin egiten zion izlari trebea. Zor-artzekoen kontua garbitu ezkeru, eman dezake Platon'en ideiez iritzi zuzena.

Sarri aski, eta eskertzekoa da ori, Platon'i berari utzi dio itza egilleak, era orretan ain merezi onez entzutetsua den idazle aren prosa euskal idazleak dasta dezan bitartekorik gabe. Eta, gaiñerakoaren gain, eraskin modura, "Platon gure artean" aurkezten digu, ots, Platon'ek euskal-literaturan izan duen oiartzuna. Urrutikoa da, noski, oiartzun ori, baiña ez ote ziren zear-bidez etorri Platon'en irakatsiak San Agustin batengana ere?

Egiñaalean saiatu zaigu emen Zaitegi euskera garbian Platon'en gogoetak aalik argien azaltzen. Alde orretatik, bestetan egotzi izan zaion ulerkaiztasunaren igesi, oztopo gogorrik gabe mintzatu zaigu Zaitegi, gaiaren sakonak adierraztasunari uzten dion neurrian. Goragarri da, nik uste, alde orretatik euskal-irakurle nagia ezpaitzaio biderik eman bear are geiago nagitzeko eta ajolakabetzeko.

Esku-artearen darabillen bibliografia ugariaren jaun ta jabe da Zaitegi, dudarik gabe. Lana zintzo egin du etsa funtsez, berak dakien bezala, nekeari ukorik egin gabe. Aitzakiren bat billatu bear banu, naiago nukean geiago saiatu balitz filosofia eta orain jakintza deritzanari dagokiona bereizten, Platon eta arbasoengan, batez ere Pitagoratarrengan.

Uskeriren bat edo beste, bukatzeko. Ez ote legoke obeki, 53'gn. orrialdean, *babarrun*-en orde *baba* (beltza), grekoz *kúamos* baita noski? Urrengoan, berriz, ene iritiz, *igun* "martinete" eztago arrazuzen, ez Zaitegi'ren baizik Azkue'ren erruz: *iguna* ezta *kiderra* edo *kirtena* besterik. *Peru Abarka*-tik onek artu zuen pasartean (127'gn. or.), *igunpian* goraxeagoko *gabi-igunaren* laburpena besterik ezpaita.

Beste itsasketa larri bat burutu du gure izkuntzak Zaitegi lema-ri duela.

EUSEBIO ERKIAGA. *Araibar zalduna*. Itxaropena Argitaldaria, Zarautz'en.

Erkiaga lekeitiar olerkari bikaiña —eta emen bertan daukazuten “Illobi izengabea” izan bedi diodanaren lekuko zintzo— ezta esku trenez landu duen poesi-barrutian mugaturik gelditu. Teatroan abiatu zen, gero eleberrira jotzeko. Simenon'en itzulpen polit bat —argitaragabea, damurik— eta *Arranegi*, jaioterriko lur- eta giza-irudi biziz ornitua, ezagutzen dizkiot.

Araibar zalduna-k, guztiok dakigunez, 1958'ko “Txomin Agirre” novela-saria eraman zuen. Zerok ikus, orain, merezi onez irabazi zuen ala ez. *Arranegi*-n artu zituen muga estu xamarrak zearo zabaldu ditu, erri koxkorretik iri andira joan denean. Edeki tajaturikako gizakiak ugaritu ditu, batera eta bestera itxuraldatuaz, eta lasai, arnas-estuka indarketan ibilli gabe, mugiarazten ditu aukeratu duen antzez-toki zabalean. Eta mintzatzen direnean, nolako mintzo malgu-aberatsez mintzatzen zaizkigun! Teatora jo zuenean bazekien nora zijoan Erkiaga'k.

Izkuntzaren aldetik, goi-maillakoa dugu beti Erkiaga, eta gero eta goragokoa: iztun atsegiña, leuna, ugari-ugaria. Eta aurretandik menderatzen duen izkuntzaz jabetu ala, jabetzen ere dijoa eleberraren tajua eta teknikaz. Oraingoak ondorengo asko bear ditu izan, irakurle guztion atsegiñerako.

Esamesak ibilli dira, nola ez?, beste alde batetik, novela onen inguruan. Batzuek gordinkeriren bat edo beste arkitzen omen zioten, eta eztaikit azkenik pixkaren bat orraztu ez ote dizkioten. Beste batzuek, berriz —bai baita guztietakorik gure artean— alako predikuaireia maizegi igertzen... Batzuen eta besteen artean aukeratu bear banu, ni aukeran, norbaitek sumatuko zuen bezala, azkenekoen alde agertuko nintzake. Irakurlea zentzatzea eta obetzea ere eleberraren eginkizunen artean badaude, iñolaz ere oker-bidez eta zear-esanez bete bear du eginbide ori, ots, berari, eleberria den aldetik, dagokion artez eta moldez. Nolanai ere, esan dezadan leen-bait-leen, sermoi-malkarretan labaintzen bazaigu iñoiz Erkiaga, eztu beñere an beera eroriko larririk egiten. Eta zer da ori orrenbeste tatxarik gabeko orrialderen aldean?

Zorionak biotzez, Erkiaga adiskidea, eta aurki arte. Bai baitakit eleberraren pozoiak ain barreneraiño kutsatu zaituen ezkerro, etzerala arlo ortatik, guztion onerako, berealakoan aldenduko.

AITA BITORIANO GANDIAGA. *Elorri*. Editorial Franciscana
Aránzazu, Oñate, 1962.

Artizarraren pare agertu zitzaigun asi-asieratik Gandiaga gaztea euskal-poesiaren zeru goibelean. Bere leen liburuaren zai nengoen, bada, arzaz zerbait esateko nik dakidan buztin-proszko izkuntza baldar bakar onetan. Bestek artu dit aurea, ordea, eta eztaukat aren itzez jabetzea beste biderik.

“Baten batek” prosa-zaletzat jo zigun Aita Villasante’k artu dizkio goi-beeak eta luze-laburrak Gandiaga’ri eta Gandiaga’reu poema-bildumari liburuak daraman “Ataria”-n. Nola egin duen, Aristoteles’en logika lagun duela ala etsai, eztakit, baiña orain arte idatzi dituen orrialdeetan ederrenetakoak direla, bai, ederrenak ezpadira.

Ezin obeki adierazten digu liburuaren “arantzazutasuna” eta frantziskotar-kutsua. Poemak, ordea, Arantzazu’n jaiok eta aziak izanik, eztira kabi beroan gelditzeko sortuak: Liburuak, Villasante’k dion bezala, Aba-du gai zabalagorik, orokarragorik, eta giza-biotzarentzat ukigarriagorik. Giza-bizitzaren problema, bere galdekizun larriekin, bere burruka latzekin, bere kezka ta miñekin, bere yoranekin, aragiaren eta izpirituaren arteko konpondu eziñakin, eta giza-bizitzako misterio onentzat dagoen erantzun aundi bakarra: fedetik eldu den erantzuna, alegia.”

Olerkariaren nortasun nabarmena ere biziro azaldua dago: “Gandiagaren tankera berezi-berezia ta are berria ere dala gure artean iruditzen zait. Lizardirekin badu antz pixka bat, baiña era berean zein ezberdina! Orixe-ren *Barne-Muiñetan*-ekin ere guztiz beste gausa bat da”. Eta nortasunaren ondoren poesiaren balioa: “Goratasun edo mailla ontako gauzarik eztala egundaino egin gure izkuntzan esango nuke nik, baiña ortan sartzeko ez naiz nor. *Geroak esan beza...*”

Neroni ere, gutxi gora-beera, iritzi berberekoa nauzute. Bere eran eta tajuan —besteak beste, eta iñor gutxietsi gabe— nekez ager ditek Gandiaga’reu neurrikorik. Eztu ots ozenik maite, itzik bear ez lukean musika ixilla baizik, gorturik gaudenok entzuten eztugun beste baten oiartzuna:

...otro modo
de no precedera
música, que es de todas la primera.

Zorionekoa bera, aurren-aurrenean azaltzen digun amets ura maimitu baitu, gizonak dezakean neurrian:

*Ementxe dago arkaitza,
Ume nintzanean,
soin gabeko poema bat
usmatu neban, eziña,
arkaitz zurtz onen ganean.*

*Ementxe dago arkaitza;
ementxe poema,
susmo maite bat oraindik,
soin gabeko ta eziña,
arkaitz zurtz onen ganean.*

Gorputza ere badu orain, gorputz sotilla, meea, “gaiaren eta izpirituaren artekoa”, baiña alaz guztiz ere sendoa, iraukorra, gure izkuntzak adifia iraungo duena.

Itz-lauz, Joxe Azurmendi'k laguntzen dio, urrutiko organoaren antzera. Barrengo irudiak eta azala —beltz, urdin, txuri— Aita Iriondo'renak dira.

Aurrera ere, liburu onezaz mintzatu bearra izango da, noski.

“Auspoa Liburutegia” aurrera eta aurrera dabil bere asmo ederean, euskal-irakurleei asieran agindu ziena baiño geiago emanaz. Saillean agertzen diren ezkerro bat bestearen urren, saillean aipatu bearko ditugu emen ere, ez ordea ale bakoitzak emen egingo den baiño aipamen bereziagorik merezi eztuelako. Txukun baiño txukunago agertzen dira beti, testua gure artean gutxitan ezagutu den *akribetia* baten bidez finkatu ondoren. Eta ori gutxi balitz, “norbaitek” —lotsaizunezko piku-ostoz bere burua estali nai duen “norbaitek”— egillearen bizitzaz eta lanez berri ugari ematen digu liburu geienen sarreran. Berri oriek aotik belarrira jasoak izan oi dira sarri, “norbait” orrek bildu ezpalitu, laster galduko lirakean orietakoak.

TORIBIO ALZAGA ANABITARTE. *Ramuntxo*, 6'gn. zenbakia. Badakizute nondik nora datorkigun geienok, guztiok ezpada, ikusi dugun teatro-lan au. Pierre Loti'ren eleberria dago aurrenik eta garaienik eta aren ondoren R. Figueroa Torres'ek gaztelaniaz antolatu zuen antzerkia: onen atzean dabil gure Alzaga. Aldaketa oetatik leenbizi-koak eztió, ene ustez, batere onik egin Loti'ren idaz-lanari, berak aurkeztu zigun pertsonarik biziena teatroratuko duenik ezpaita oraindik jaio: urte-giroek, eta batez ere udazken goibel-ederrak, itxuraldatzen duten gure lurraldearen arpegiaz ari naiz, jakifia. Alaz guztiz ere, eta galduak galdu, *Ramuntxo*-ren leku-aldatze ori euskaldunen onerako izan denik ezin uka.

RAMOS AZKARATE. *Galtzaundi ta beste bertso asko*, 7'gn. zembakia. Ona, txantxetako eta ziñetako bertsoetan denbora bateko Tolosa eta garai artako tolosar jator bat, beste batek —Labayen'ek— orrialde oetantxe aurkeztu berri duena. Direnak direla, garai artako aztarna arpegian daramate (“O Egiptuzua glorioso!”), eta nork esango du gure oraingo au baiño kaxkarragoa zenik?

ANTERO APAOLAZA, *Patxiko Txerren*, 8'gn. zembakia. Trueba-Apaolaza'ren *Patxiko Txerren* ezagunak edo, obeki esan, beñola ezagun izanak merezi zuen gure egunotan laugarren argitaraldi bat: oraingoa, bear bezala, leenari darraio, urrengoetan agertu ziren “obekuntzak” orrialdeen bee-aldean bazterturik. Itzaurea, aleonetan, izenduna dugu, San Martin eibartar idazle langillearena. Argitasun ugari, eta jakingarriak arras, eskeintzen dizkigu geienok ia izenez baizik ezagutzen ez genduen Apaolaza'z. Eta orrezaz gaiñera funtsez eta zentzuz mintzatzen zaigu Trueba'ren idaz-lanez eta Apaolaza'ren itzulpenaz edo antolamenaz.

Esan didatene, ez omen zien argitaraldi berri oni arrera onik egin Bilbao'n gaurko euskal-idazleen artean gailen ageri den Aresti'k. Eztut uste zearo zuzen dabillenen orretan. Txorakeria galanta litzake, noski, Apaolaza Cervantes'en edo Pérez Galdós'en maillan ipintzea: Trueba bera ere, gaztetango oroitzapenak zuritu bearrean ari zen Unamuno'k besterik esan arren, urruti dabil ortik. Gure baratze mearrean, ordea, ezta desegoki ageri Apaolaza eta, batez ere, garai bateko gogo-giroa ederki azaltzen digu, naiz itzultzen edo antolatzen ari. Aski eskubide du, orrenbestez, izkuntza bere indarren arabera leundu ezpalu ere, burua arro jasotzen duelarik jendartean berriz agertzeko.

BITORIANO IRAOLA. *Oroitzak eta beste ipui asko*, 9'gn. zembakia. Bildurik daude emen 1906-1908 urteetan argitara ziren jaiotzez Pasai Sanjuandar eta bizitza donostiar genduen Iraola'ren ipui, izkirimiri eta nolanaiko abarrak. Malizi-bideetan barrena geiegi aurretatu gabeantzat egin bide zituen ezkerro, orrelako irakurlerik arkituko aal dute gaur bertan ere gure artean. Proust eta Kaffka-zale amorratuak —oraingoagoak ixil ditzagun— obeko dute, bear bada, orrialde oriek irakurtzen ez astea, galbidean gerta ez titezen.

BERTSOLARIAK. *Errege eguneko bertso-sayoa (1962)*, 10'gn. zembakia. Oso-osorik datoz emen egun orretan Donostia'n “paratu” ziren bertsoak, bai goizean izan zen gazteen arteko norgeiagoka larrikoak, bai arratsaldean lasaixeago aritu zitzaizkigun zaaragoenak. Guztiok dakizute oek Azpillaga, Basarri, Uztapide eta Xalbador izan zirela.

PIARRES LARZABAL. *Bordaxuri*. 11'gn. zenbakia. Euskalidazleen barrutian iñork baldin badaki nora doan eta norekin ari den, Piarres Larzabal apaiz teatrogillea duzute iñor ori. Begiz jo duen maillan, gaiñera, ederki biribildurik, tornutik irten-berriak bezala, agertzen dira onen lanak, bai dramak eta bai komeriak. Bordaxuri'ren gertakari negargarria —“Galerianoaren kantuen” iturburua— sail artakoa duzute. Etzait berealakoan aaztuko oraindik orain, Pabe'ko Pirineisten batzarrean, artu nuen biotzondokoa Haritschelhar'ek gure bertsolariaren bizitza eta eriotze tristeaz —galeretan il baitzen— argitasun berriak ematen zizkigularik.

INDALECIO BIZCARRONDO, BILINTX. *Bertso la lan guziak*. 12'gn. zenbakia. Aspaldi eztuela, kontuak artu dizkidate —eta, jakiña, eztiot ortarako eskubiderik ukatzen artu dizkidanari— euskalidazle bakoitzari liburu batean opa nizkion edo ez nizkion lerroak direla eta. Dirudienez, ezpaititut kontatu, 255 lerro utzi nizkion Larramendi'ri, “cuya obra principal es un diccionario vasco-español (atzekoz aurrera irakur beza irakurleak) plagado de aberraciones”, eta 38 Bilintx'i, beste zenbaiten artean. “Al P. Zabala-Arana y al P. Urrutia —dio aurreraxeago kritikariak—, que entre otros trabajos muy meritorios se preocuparon de preparar libros de texto en euzkera para las escuelas vascas, ni se les cita en la obra; ah!, pero sí a “Vilinch”, con 38 líneas”. Eta beerago oraindik: “Mas creamos que el P. Manuel de Arriandiaga, sólo por su labor literaria euzkérica conocida, merece en toda Historia de la literatura vasca un lugar destacado, algo más que media línea, para citarle, y mucho más que los Larramendi, Iparraguirre, “Vilinch”, etc., etc.”

Aitor dezadan, aurrera gabe, Aita Manuel andiaren omenez edo kaltez zertxobait itzuri zitzaidala luma liburu orretan. Berriz asiko banintz, alaz ere, ez nioke deus kenduko: lerrorik ez baiñipein, eta gaiñerakoan gaizki esanak barkatu. Besterekin, ordea, zorretan gelditu nintzanik ez tzt ukatzen, itz gogortxoak esan bearko nituelako ere bai, iñoiz edo bein. Orain, alde batetik Bilintx eta elizgizon asko jakin oriek bestetik eztitut neure gogoz berdintzen. Gogo gaiztoz bederen, orratik, esango dut zerbait. Eskerrik onena agertu nai dijet jakintsu oriei idatzi dituzten irakas-liburuak eta itzulpenak idatzi dituztelako. Baiña nere eskasean uste dut, lan orretan abiatuko banintz, neronek ere molda nitzakeala “Daneurtiztiak”, “Pisiak” naiz “Goizparkiak”, ez, jakiña, aienak adiñakoak, baiña bai gizartean geiegizko lotsarik gabe ager litezkeanak. Aitzitik, berriz, etengabe ari banintz ere bertsoetan, etzait iruditzen Bilintx'en zenbaiti alderatzeorik sortuko nukeanik.

“Edale huna, kapaxarduna”, zioten gure aurrekoek. Egiatzko liri-

karako joera eztator ez jakitetik ez izkuntza landutik. Barrendik dator edo, naiago baduzute, goitik. Eta egiatzko lirikaren urrearen aldame-
nean gainherako gutzia —eta batipat jakituri ugariaren ume dena—
ezta tupiki ozena baizik, geienaz ere. Eta nik uste izaki, oker ala
zuzen, badela orrelako urre-izpitxo bat edo beste sakabanaturik Bi-
lintx arlotearen bertso traketsetan. Aski merezimendu da ori irureun
lerro merezi izateko, ogeitama ez ezik.

Orain, Aita Zabala'ri eskerrak, eskuetan daukagu berriz Bilintx:
bere obra osoa —“neurtitzak eta neurri gabeko itzak”— eta bizitza,
baita ere batari naiz besteari dagozten argibide zeatz ugariak. Ederki
egiten du beti bere eginbidea argitaratzaileak, “Auspoa”-n eta “Aus-
poa”-tik kanpo maiz erakutsi digunez, baiña badirudi emen bere
marka guztiak urratu bearrean aritu zaigula.

MARIANO IZETA. *Dirua galgarri*, 13'gn. zenbakia. Loidi'k
leen bezala, polizi-novelan abiatu zaigu Izeta bere aurreneko urratse-
tan, atsegiñez eta nekerik gabe irakurtzen den irakurgai onetan.

Eztio irakurleari, korapillo biurria *more geometrico* naaspildu on-
doren, ezin askatu alako buru-austerik eskeintzen. Etzaizkio geiegi
atsegin Izeta'ri gogorkeriak eta odol-ixurtzeak ere. Bestetan Loidi'z
esana berresatea zillegi bazait, eztu onek ere Dashiell Hammett'ekin
ezaupide luzerik.

Eztu, bada, irakurgai onek iñoren illerik lastuko, naiz eta loak
artzerakoan irakurri. Are geiago: badirudi polizi-gaia eztela emen
aitzaki polit besterik. Ori dela ta, eta auxe da ajola zaiguna, kontakia-
zun xotil eta paketsua —ez luze, ez labur, bai bien erdiko— ariltzen
digu Izeta'k Baztan'go izkera txukunean. Luzaroan dabillega opa dic-
gu oin arifnez abiatu den bidean.

Aitzin-solasean, A. Irigaray'k itz dotorez gorai patzen ditu Baz-
tan'go idazle prestuak.

* * *

“Añamendi” sorta merezi baiño gutxiagotan aipatu izan da emen,
erderazko liburuak argitara dituelako, noski, naiz euskal-gaiez izan.
Utsune ori nolazpait ere berdintzeko, ekar ditzagun onera azken-aldi
onetan atera dituen bi ale.

GREGORIO DE MUJICA. *Los titanes de la cultura vasca*. 21'gn.
zenbakia. Gregorio Muxika ezta ia izena besterik —ospe oneko izena,
alarik ere— neretzat, eta are gutxiago noski ni baiño gazteagoentzat.
Aren lanetarik bat edo beste euskerazko *Pernando Amezketarra* esate
baterako, ezagutzen dugu, baiña ez, bear adiña beintzat, aldizkari-
egunkarietan argitara zituen geienak.

Orain, "Añamendi"-k ain asmo onez —eta izen txarrez— eskura digun liburu oni eskerrak, ikus dezakegu guztiok bere garaikoen artean irabazi zuen entzuteak etzuela gezurrezko oifarririk izan. Zorixarrez, gazterik eraman zigun eriotzak: ez, ordea, fruitu mardulik eta oraintxe ere zimeldu eztenik ekarri baiño leen.

Garai jori artako euskal-kulturaren gidariekin izan zituen elkarizketak egunkarietan agertu ziren, baiña ez tira egunkarietan geienbat irakurri oi ditugunen antzekoak. Alde batetik, ezta beñere axaletik, gaingiroki, ari, ondarpeko arkaitz biziaren billa baizik. Eztu, bestetik, iñongo aldaretarako irudirik pintatu nai. Campion, Aita Donosti eta Lhande, Arantzadi, Urkixo, Txomin Agirre, ezur ta mami dakarzuki gure aurrera. Maite zituen gizon aiek Muxika'k, baita miresten ere, baiña alaz guztiz ere ez tio maitasunak ez mirak begi zorrotza lausotu ez luma kamustu nori bere nortasuna igertzeko eta nortasun berezi ori gero gureganatzeko.

Zer esan liburu au irakurri ondoan? Joan zitzaigun damurik Muxika eta joan zitzaizkigun ain gogoko zituen gizon aiek ere. Nork eta nola bete orain utzi ziguten utsa?

Izenaz esan dudana, alako arto bero usaia dariolako izan da. Gizon gaillen aiek edozein izen merezi zutenik ez tut ukatuko, baiña ezta kit zergatik iruditzen zaidan ez aiek ez Muxika'k, bizi balira, ez luketela orrelakorik autatuko. Andaluzen andaluzkeriak direla eta gaizki esaten ari geranean, ez ote genioke gere buruari pixkaren bat begiratu bear?

FRANCISQUE MICHEL. *Poesías populares de los vascos*, tomo I, 22^{gn}. zenbakia. Eun urte igaroak ditugu Francisque Michel'ek *Le Pays Basque* argitara zuenetik eta, alaz ere, ez tu zenbait sailletan bere neurriko ondorengorik izan. Onako liburu au ezta aren zatitxo bat besterik —zein zati, izenak aski adierazten du—, Aingeru Irigaray'k ederki itzulia eta osatua.

Zerbait datorkit gogora berriz ere au irakurtzean: arez geroztik euskal-poesiaz mintzatu geran geienok ez gerala *dilettanti* gorri batzuek baizik Francisque Michel'en aldean. Zerorrek, irakurle, ikus dezakezu zeure begiz, nere itzari fidatzen ezpazatzaizkio.

Ez aal da luzatuko agindu zaigun liburuaren bigarren zatia! Obe zukean irakurleak biak batean artu balitu, baiña erostunaren ona eta saltzaillearena ez omen datoz bat beti.

* * *

DIONISIO DE AZCUE. *Mi pueblo, ayer* (Croquis donostiarra).
San Sebastián, Librería Internacional, 1962.

Eztut pintura ain gogoko lankide maitea dugun “Dunixi” arrapatu zigan ezker. Letrei ia zearo uko egin gabe pintatu izan balu beintzat!

Mi pueblo, ayer, biotzetik jaioa den liburu bikaiña beñipein, eztingu ezerk kenduko. Leen irakurri genduen egunkari baten orrietan aurrenik, liburu apain bezain apal batean gero eta nolazpait ere gorde dute gure begiok ordu artako lillura.

Orain, zertxobait geiturik eta arrunt dotoreturik agertu zaigu bigarren aldiz. Biziro poztu gera agertze orrezaz, ezpaitu gutxiagorik merezi, naiz eztugun urruti xamarretik baizik ikusi. Urteak joan ala irakatsi baitigute gauza ederrak aberatsentzat sortu zituela Jainkoak.

Inprenta-lana Valverde'renean egiña da eta aski da orrenbestez. Valverde'ren izena eta omena, Belzunze'rena bezala, “hurrun da hedatzen”.

AITA LUIS VILLASANTE, O.F.M. *Kristau Fedearen Sustraiak*,
I, *Jainkoa*. Jakin-taldearen ardurapean, Arantzazu-Oñatin, 1962.

Sail onen atea ixteko puntuan etorri zaigu Aita Villasante lan-gille trebea liburu mardul berri batekin.

Duen gaia, nere barrutikoa ez izateaz kanpora, ezta nolanai presakako kritika batean ukitzekoa. Erabili duen eraz, ordea, zerbait esan dezaket, merezi duen bezain astiro liburua irakurri ezpadut ere.

Zorrak baditu Aita Villasante'k eta eztitu iñoiz estali: agirian ipiñi ditu, aitzitik, aurren-aurrenetik. Baiña ezta beñiere besteren itzak itzultzen edo iraultzen ari. Maiz gertatu oi da, izan ere, onelako liburuetan —susmo txarrak eztagoenik ikus-arazi ezpadit— idazlea esanaren esanaz asperturik bezala mintzatzen zaigula, besteren aotik entzuna otz-otzean birresaten, baiña Villasante bero-beroan, su ta gar, mintzatzen da, ez Sertillanges'gandik entzunaz, biotz-barrendik dator-kion etorri gartsuaz baizik.

Bere-berea du, beraz, liburua, gaia askorena izan arren. Eta berea izateaz gaiñera, euskaldun garbi sortu zaio. Ez euskeraz dagoelako bakarrik, baita ere euskal-mamiz —adibidez, bertsoz, pentsaeraz itzez adiña— oratu duelako.

Ezta, Jaunari eskerrak, euskera lantzeko idatzia izan, euskaldunen fedea sendotzeko baizik. “Lehenago, gure Euskalerrian —dio egilleak—, fedea gorde izan da giro egoki batek eusten ziolako. Orain beñiolako giro ura aldatuaz dijoa... Fedea —munduan den ondasunik baliotsuena— zaindu nai badugu, fede onen sustrai eta oifarrriak bear-ko ditugu indartu eta azkartu. XX’gn, mendeko kristaua, batez ere zerbait ikasia bada, gaur ezin kontenta diteke aur-denporan ikasitako Kristau Dotriñarekin. Gaur toki denetatik eldu zaizkion teoria, asmo eta berrikeriez burua galtzerik nai ezpadu, besteak beste, bear-ko du bere kristau fedez eskola luzexeagoa ikasi.”

Euskeraz, ordea; zergatik egin onelako liburu bat, erderazkoak daudelarik? Erderazkoak daudelako, ain zuzen ere, Aita Villasante’k begi zorrotzez ikusi duenez. Aien lekuan ezer ipintzen ezbadu, laster burutuko da azken-urteotan oartzaka dijoan azpi-lana. Kristau-ikas-bideak gaur eskatzen duen goragoko maillarako euskera lantzen ez-padugu, zokoa geldituko zaigu poliki-poliki bakankako zerbait eliz-kizunetarako: aurren dotriñarako, lege zaarreko sermoietarako, eliz-kanta batzuetako... Ezerk artegatzen etzuen fedea, gurasoengandik zuzen-zuzenean zetorkigun ura, ederra izanik, ezta gaur aski. Eta oraingo bearkizunetarako nekez sor zitekean Villasante’ren au bezain liburu egokirik.

Maisua izan da beti Aita Villasante gairik zaillenak azaltzen, ezpaita illuntasunik argi baiño argiago adieraziko eztuenik. Oraingoaz San Agustin’ek beñiola entzun zuena esango dizut, irakurle: *Tolle, lege*.

Nere iritzi eskasak ezer balio badu, ez-tut uste aspaldiko urteetan liburu onen baliokorik asko izan dugunik. Eta arrazoia bistan dago: Villasante ezta etzi edo etzidamu sor ditezkean euskaldun jatorrekin ari. Gurekin, gaurko euskaldunekin, geranak gerala, ari da eta ortik datozkio liburuari doarik ederrenak.

Izkuntzaren aldetik, eta gure saillean satzen naiz onenbestez, ezta gogo gaiztoz bezala begiratzekoa, astiro eta sakor aztartzekoa baizik. Gure izkuntza jakite-izkuntza biurtzeko egin diren saioetan burua arro daramake onako onek. Alde orretatik ere, badugu zer ikasi ugari liburu onetan. Eskerrik asko, Aita Villasante.

L. MITXELENA.

Jon Etxaide 1962 Urteko Domingo

Agirre Novela - Sariaren

IRABAZLE

Bizkaiko Aharro Kaxak Euskal Akademiari lagunduaz sortua duen Domingo Agirre novela-sariaz erabakitzeke juradua bildu da eta ao batez "Gorrotoa lege" titulua duen novelari ematea pentsatu du. Bere egillea Jon Echaide da, gizon oso ezaguna. Juradua osatu dutenak dira: Antonio Arrue, Aingeru Irigaray, Jose Antonio Loidi eta Alfonso Irigoyen jaunak.

Jon Echaide oso estimatua da euskal letren inguruan dabilzanan artean eta orain arte beste merezimentu-sari batzuek ere irabazi ditu eta baita zenbait obra argitaratu ere. Orain artzen duen sari onek bere ospea aundiago egiten du.

Datorren urterako Toribio Alzaga teatro-sarira deitzen da. Oñariak orainartekoak bezelakoak izango dira, eta obrak bialtzeko epea 1963 uztailaren 20-an bukatzen da. Domingo Agirre novela saria 1964 urtean emango da berriz. Urte ortan dira izan ere eun urte Domingo Agirre jaio zala.

Sortua dagoen zortzi milla pezetako literatura saria urte guztietan ematekoa da eta batean teatro-jenerokoari tokatzen zaio eta bestean novelakoari.